

VHMnyt

Nr. 45 | Januar 2019

Tanker om en falsk facade | En enestående flintdolk | Hjørning på de skrå brædder
Bag om en signalpistol | Den hellige gral fra Frederikshavn
Løsepladsen i lergraven og det tilsødede barn | I praktik på Kommunearkivet

- 3 Tanker om en falsk facade
af Bjarne Skov
- 5 En enestående flintdolk
af Jeppe Boel Jepsen
- 6 Hjørring på de skrå brædder
af Mette Fisker
- 7 Bag om en signalpistol
af Jakob Ramblau
- 9 Den hellige gral fra Frederikshavn
af Jeppe Boel Jepsen
- 13 Løsepladsen i lergraven og
det tilsødede barn
af Lone Bækgaard Venderby
- 14 I praktik på Kommuearkivet
af Bjørn Ask Olesen

Ansvarshavende og layout:

Kim Larsen (kls@vhm.dk)

VHMnyt

Vendsyssel Historiske Museum
Museumsgade 3, 9800 Hjørring
Tlf.: 96 24 10 50 | ISSN: 1982-1380

VHMnyt udgives af Vendsyssel Historiske Museum og udkommer 3 gange årligt. Indlæg til næste nummer af VHMnyt skal være redaktionen i hænde senest den **1. marts 2019** og indsendes via e-mail som word-dokument til kls@vhm.dk. Billeder vedhæftes separat. Ved indsendelse af materiale til VHMnyt overlader man alle rettigheder til bladet. VHMnyt forbeholder sig ret til vederlagsfrit at bruge fremsendt materiale i såvel trykt som elektronisk medie.

Forside: En konstrueret "slidt" dør til udstillingen "775 - det vi var stolte af".

Det er blevet efterår, og inden vi ser os om, er det jul. Sammen med forbedringerne til julen på VHM, er der gang i mange andre opgaver: Selv om vinteren står for døren, har arkæologerne rigtig travlt. På Historisk Arkiv er der løbende forespørgsler at tage sig af. Håndværksafdelingen har travlt med udstillingsarbejde og løbende vedligeholdelsesopgaver. På Hjørring Kommunearkiv planlægger man ved siden af de lovbestemte opgaver bl.a. en ny udstilling i Hirtshals i 2019, og i skoletjenesten vælter det fortsat ind med elever. Alle disse aktiviteter er med til at gøre Vendsyssel Historiske Museum til et rigtig godt og udadvendt kulturhistorisk museum, som henvender sig til alle målgrupper. Det er noget af det, vi skal blive endnu bedre til i de kommende år. Vi skal i endnu højere grad være alles museum. Derfor skal museets personale og bestyrelse i de kommende måneder arbejde med en ny strategi for museet, som tager udgangspunkt i mottoet: Dit museum – din historie.

– Anne Dorthe Holm, museumsdirektør

af **Bjarne Skov**
håndværker

Tanker om en falsk facade

Det at en duft, en lyd eller et synsindtryk starter en tankerække eller bringer én i en bestemt sindstilstand er noget alle kender til, og vi som museumsfolk kan udnytte og bruge.

Et billede af spanskmos – gospelmusik drejer tankerne i retning af de amerikanske sydstater, Louisiana, Mississippi osv. En groft pudset, hvidkalket væg og orgelmusik får os til at tænke på kirker. Duften af nyvasket, soltørret bomuldsstof bringer associationer til tørresnore og forår. Den skarpe lugt af finsk træbjævre og salt får

os til at fornemme nærheden af sejlskibe og havne osv osv.

Det kan vi bruge, når vi skal lave udstilling og formidle.

Der er ingen der ved, hvordan det var at sidde på en strand i stenalderen og spise østers, eller at gå en tur i en fattig middelaldergyde! Men vi kan lave et udsnit af en stenalderhytte eller nogle meter af et stenalderhus, og håbe at det kan være med til at gøre det mere interessant at se og opleve en udstilling.

Vi på VHM bruger en metode som jeg

2

1

3

vil beskrive uden at gå alt for meget i detaljer. I det valgte tilfælde, drejer det sig om et vægforløb i et middelalderhus.

I en udstilling kan man ikke bare opføre nogle meter af et middelalderhus, og bruge det som baggrund for en valgt tekst eller genstand. Det ville i de fleste tilfælde blive både for tungt og fylde for meget. Vi må "snyde" og lave en skal, der ser ud som om.

Det kan gøres ved at lave et skelet af tømmer, som er savet ned, så det er meget tyndere og lettere end originalt. Det kan skrues/limes på en plade. Mellem tømmeret-

bindingsværket, fæstnes plader af rock-wool støbebats, som kan gøres ujævne ved enten at tilføje flere lag eller skære revner i overfladen.

Næste punkt er så at få vægforløbet til at se lerklinet ud. Det kan gøres med et produkt, der kaldes dekorationsbeton. Dette opfører sig næsten som ler, og bruger man så hænderne til at glatte overflader med, som man også kan have gjort i stenalderen, fås et vellignende resultat. Til slut skal overfladen så bare males, så den ser autentisk (brugt og slidt) ud.

Så har man et stykke falsk facade, som forhåbentlig kan være med til at starte en tankerække og fremkalde en stemning hos museumsgæsten.

Dette samt billeder, tekst, lys og lyd m.m. skulle gerne være med til at gøre et museumsbesøg til en oplevelse som gæsten/besøgeren kan "arbejde videre med". ■

Se den falske facade i udstillingen "775 - det vi var stolte af" på Vendsyssel Historiske Museum.

En enestående flintdolke fra sydøst Vendsyssel

af **Jeppe Boel Jepsen**
museumsinspektør

Vendsyssel Historiske Museum har overtaget samlingen fra Try Museum, og blandt de mange fund, er der virkelige unika.

Et af dem er en uanseelig og knækket flintdolke. Den er fra stenalderens slutning, altså mellem 5400 og 4800 år gammel. Den er misfarvet fra at have ligget i en mose, og på dens ene kant, har en spade lavet et hak, måske da den blev fundet. Og så er den ikke engang hel, den er som nævnt knækket.

Men den er alligevel helt speciel. På registreringskortet står der beskrevet at der på dolkens ene ende sidder en kalkbelægning, som sidder fast. Men det er ikke kalk, det er beg! Og det er denne rest af beg, der er helt speciel.

Alle flintredskaber er skarpe som barberblade. Har man skullet bruge dem, så har de været nødvendigt at beskytte sine hænder. Enten ved at hugge den skarpe æg ned, eller ved at skæfte flinten. Vi ved at disse dolke også har været skæftet. Der er nogle få sjældne fund fra rundt i Europa, en dolk fra Holland, ismanden Ötzi havde en med. Fra Danmark er der to fund af skæftede dolke, et gammelt fund fra Horsens Fjord, og så blev der fundet en smuk hel dolk med meget

velbevaret skæftning af bark ved Femern i 2016. På disse fund er der brugt beg til at klæbe enten læder eller bark fast omkring grebet. Og det er den beg, som sidder bevaret på dolken fra sydøst Vendsyssel.

Og det, der gør dette fund virkelig interessant, er at dolken oprindeligt har været meget større, men er på et tidspunkt knækket. Men den er alligevel blevet brugt, den er blot blevet forsynet med et nyt greb, og det endda uden at den er blevet hugget om. Det gør dette fund helt enestående.

Desværre er begen blevet lidt medtaget af tiden i mosen, så derfor er der desværre ingen aftryk af, hvad det er, der har limet den fast til dolken. ■

Hvad er beg?

I oldtiden blev beg af birkebark brugt som klæbemiddel, bl.a. når man skulle fæstne spyd- eller pilespidser til skafterne.

Hjørring på de skrå brædder

I april 2019 afholdes verdens største teaterfestival for børn og unge i Hjørring. VHM er godt igang med forberedelserne til en udstilling.

af Mette Fisker
studerende AAU

forbindelse med min kandidatuddannelse i kulturarvsformidling fra historiestudiet på Aalborg Universitet er jeg i praktik på Vendsyssel Historiske Museum i tre måneder. Jeg har også fået til opgave at lave forarbejdet til en ny udstilling, der skal sættes op til foråret på museets afdeling i Hjørring.

Fra den 31. marts til den 7. april 2019 afholdes Aprilfestival i Hjørring Kommune. Aprilfestival er verdens største teaterfestival for børn og unge, og i den anledning vil der blive opført omkring 150 forestillinger af teatertrupper fra ind- og udland. Museet vil gerne tage del i festlighederne ved at lave en udstilling om Hjørrings teaterhistorie. Derudover har museet meldt sig som spillested for teatertrupperne i festivalugen. Vi ved dog ikke endnu, hvilken trup der skal optræde på museet.

Hjørring er en teaterby og har en lang og spændende teaterhistorie, som vi gerne vil fortælle til de lokale, men også til alle de gæster, der kommer til byen i forbindelse med festivalen. Derfor sidder jeg nu og er ved at

forberede en udstilling, som vi har valgt at kalde Hjørring på de skrå brædder. Jeg har ikke vidst så meget om teater eller Hjørring på forhånd, men det har været virkelig spændende at få lov at grave ned i historien om en, for mig, ukendt verden. Da der er mange interessante forestillinger, teatergrupper, historier osv. at fortælle om, har jeg valgt at lave nedslag i historien, selv om det har været meget svært at udvælge. Udstillingens fortælling vil strække sig helt tilbage til byens første teater, som var på det gamle rådhus først i 1800-tallet og op til det nybyggede Vendsyssel Teater i dag. Udstillingen vil byde på tragiske historier, men også på sjove og hyggelige historier. Kort sagt, vil det være lidt af hvert og noget for enhver smag ligesom på teateret. Udstillingen vil komme til at indeholde en masse sjove og interessante elementer, såsom gamle teaterplakater, kostumer, billeder, rekvisitter, film og sidst men ikke mindst en teaterscene. Scenen vil være en mindre kopi af teaterscenen på Vendelbohus, som oprindeligt er fra 1907. Her vil der, efter festivalugen, være mulighed for, at museets gæster selv kan få lov at prøve kræfter med de skrå brædder.

Jeg håber både at kunne fange de teaterkyndiges interesse, men også de gæster, der måske ikke ved så meget om teater på forhånd. Jeg har stadig en masse ideer og der er stadig mange ting, der ikke er helt på plads endnu, men det kommer. Jeg glæder mig til at se udstillingen åbne i marts næste år og forhåbentlig er det blevet godt og falder i gæsternes smag. ■

af Jakob Ramblou
bunkergruppen

Bag om en signalpistol

Sidste efterår modtog museet en samling af genstande med relation til det 10. batteri i Hirtshals. Her er historien bag én af genstandene.

VHMnýt nr. 42, omtales en kasse med genstande, angiveligt fra Hirtshals Fyr. En af disse er tydeligt en signalpistol. Museet vil her gerne have sagkyndig hjælp. Uden at besidde en doktorgrad i signalpistoler kan der dog knyttes nogle kommentarer til sagen, og måske endda en forklaring på de ridser der ses på venstre kolbeplade til højre for kærsvkruen.

Våbenfabrikken "Walther" leverede et betydeligt antal signalpistoler og ammunition til Wehrmacht under 2. verdenskrig. Behovet var så stort, at adskillige andre fabrikker producerede stort set ens pistoler. Der kan kun lades med én patron ad gangen, våbnet knækkes som en haglbøsse og man indfører 26,4 mm patronen i kammeret. Efter at have lukket mekanismen spændes hanen (som på gamle hanehaglbøsser), og man skyder. Kaliberbetegnelsen, kaliber 4, ligner også

haglbøssenomenklaturen. Alle jægere ved jo, at en haglbøsse, kaliber 16, har snævrere løb end en kaliber 12. Det er et alderstegent system: tallet refererer til den kaliber, som ville passe til en massiv blykugle på henholdsvis 1/4, 1/16 eller 1/12 engelsk pund.

Signalpistolen var oprindeligt udført i stål med en vægt på 1330 gram, men man gik over til en letvægtsudgave i letmetal (som den foreliggende) på 730 gram. Den ret beskedne ladning i patronerne, der kun skulle drive en fyrværkerisats 90 meter afsted, belastede ikke det tyndvægede aluminiumsløb urimeligt.

Signalpistoler var blevet

udbredt under 1. verdenskrig. De udskød kugler med fyrværkerisats med ca. tre sekunders brændetid med rød, grøn og hvid ild. Lyset var kraftigt nok til at ses et par kilometer om natten. Troppestykkerne havde så instrukser, f.eks. to røde lys: Fremad, et rødt lys: Tilbage. Men en klikker, der kun gav et rødt lys, når det andet kiksede, var problematisk. I 2. verdenskrig havde man derfor udviklet et større antal signalpatroner som f.eks. indeholdt to røde kugler. Så man havde mindst 16 forskellige patroner med hver sin karakteristik. Foruden signalpatroner havde man lyspatroner, hvor en lille faldskærm bar en lyssats, som kunde oplyse det nærmeste terræn.

Det er ikke umiddelbart muligt at gennemskue anvendelsen af signalpistolen med dens talrige signalkombinationer i Hirtshals. Men de talrige patroner må have været et logistisk problem. Der udleveredes derfor også en taske til et sortiment af patroner:

Ved en gennemgang af patron typerne, dukker der to patroner op, som ikke tjener simple signalføremål:

”Fallschirmspatron für Windmessung”. Patronen er 135 mm lang og vejer 135 gram. Ved lodret affyring når en lille faldskærm 70 meter

op. Ved måling til den langsomt synkende faldskærm opnås viden om vindhastighed til brug for artilleri. Vindafdriften ved f.eks. 10 m/s på tværs af skudretningen ved skydning på fem km's afstand er ikke ubetydelig.

Samme formål tjener en ”Rauchpatrone”, 135 mm lang, 100 gram. I 70 meters højde tændes en kraftig røgladning, som kan ses tre kilometer bort. Ved at måle røgskyens drift ned i læ, opnås et mål for vindhastighed.

Der kan utvivlsomt rettes ballistiske indvendinger mod vindmåling i så relativt lille højde.

Interessantere er, at røgpatronen ikke må affyres på fri hånd. Pistolen skal spændes fast, først i en lille skruestik, som derefter sættes på et stativ eller, via et drejbart led med træskruer, ind i et træ:

Til venstre ses så stativ med fastspændt pistol med snoretræk til affyring, alternativt fastskruet i en mast. Man bemærker et beslag, spændt fast på løbet med en klemskrue: det er en dæselibelle for at sikre lodret affyring.

Klemmetangen griber just sådan om kolbepladerne, at den åbenbart ret voldsomme rekyl, som kræver opspænding, kan drive pistolen afsted og ride det bløde letmetal. Billedet viser ikke om spændekloen har riflede kæber, men det rigelige sand her på kysten kan være kommet i klemme og ridset den ellers smukke, matsorte overfladebehandling på letmetallet.

En tentativ konklusion kan derfor være, at VHM besidder en signalpistol, som kan have været anvendt til at opnå en vigtig ballistisk/ildledelsesmæssig parameter til brug for hærkystbatteriet ved fyret. Og med interessante brugsspor. ■

af **Jeppe Boel Jepsen**
museumsinspektør

Den hellige gral fra Frederikshavn

En nylig overstået forundersøgelse af boplads fra ældre stenalder ved Frederikshavn, trækker tråde tilbage til nazisternes besættelse af Vendsyssel.

Vendsyssel Historiske Museum var nyligt på forundersøgelse ved Knivholt, nordvest for Frederikshavn.

Lokaliteten er en af gamle kendinger, hvor museet tidligere har undersøgt adskillige fundpladser. Området er kendt for sine bopladser fra ældre stenalder, og så især for fund fra ældre jernalder. Der er både øst og vest for undersøgelsesarealet udgravet adskillige gravfund, og også flere stenbyggede kældre. Heraf er den bedst kendte Gudmund Hatts udgravning af flere stenbyggede kældre og huse ved Bækmoien. Lige umiddelbart syd for undersøgelsesarealet, forelå der en ældre registrering af flere jernaldergravfund, men der var endnu ikke udgravet hverken kældre eller huse ved disse grave. Så det var med disse fund i tankerne, at museet tog på forundersøgelse, for at få afklaret

om der var yderligere fund, der skulle udgraves inden byggeriet gik i gang.

Undersøgelsen var negativ, der blev ikke fundet anlæg eller genstande af kulturhistorisk interesse, og arealet er allerede overdraget til bygherre, som nu er godt i gang med anlægsarbejdet. Men blandt de fund, der er blevet gjort lige umiddelbart syd for undersøgelsesarealet, er et i dag lidt uanseeligt fund, som skabte en del furor, da det kom op af mulden. Et lille femten centimeter højt lerkar fra tiden lige omkring Kristi fødsel, og det er historien om dette lerkar, der bør fortælles igen.

Lerkarret, efter Holger Friis fik det hjem til museet.

*T.v.: Undersøgel-
sesarealet marke-
ret med sort, og de
omkringliggende
fundpladser fra
ældre stenalder og
ældre jernalder.
Udtræk fra Fund
og fortidsminder.*

Baggrundsfoto ©COWI

*T.h.: Flyve-
pladsen i 1945.
Taxibaner,
"forklæder", pan-
sergrave, bunkers
og nej, det er
ikke hulbælter,
det er minefelter,
der kan ses som
rækker af små
prikker. Og så 60
Messerschmidt
bf-109 jagere.
Udtræk fra Mil-
jøgis.*

Baggrundskort ©Geoda-
tastyrelsen

Den 9. april blev Danmark, sammen med Holland og Belgien og Norge, besat af Tyskland. Mens kampene i Danmark, Holland og Belgien hurtigt blev overstået, så nåede britiske tropper frem og fik landgang i Norge, hvor kampene fortsatte frem til 10. juni 1940. Det var tvingende nødvendigt for den tyske besættelsesmagt at have luftstøtte i Norge, og selvom flyvepladsen ved Aalborg lige kunne følge med, så ønskede den tyske besættelsesmagt at tilføje yderligere en stor flyveplads, blot nordligere, så de tyske jagere kunne nå nordnorge. Et areal ved Knivholt Hovedgård ved Frederikshavn blev valgt og anlægsarbejdet gik i gang i de hektiske dage sidst i maj 1940.

Arealet ved Knivholt var blevet udvalgt blandt andet fordi det var så fladt, om end der var et par "buler" der måtte planeres, førend området nord for skoven ved

Knivholt kunne bruges. Der blev godt nok påtruffet nogle sten og sådan, men for de tyske soldater betød disse ikke så meget. Men pludselig ramte en spade et lerkar. Bulerne var resterne af gravhøje, og stenene var stenbyggede grave. Soldaten tog karret op, og lige under bugknækket så han tegnene, syv venstrevendte svastikaer, det oldgamle solsymbol, eller i den tyske soldats øjne, syv hagekors.

Der blev straks sendt besked til Berlin, til Ahnenerbe, Heinrich Himmlers personlige projekt, hvor han forsøgte at bevise den ariske races herkomst, og kulturelle overlegenhed gennem en besynderlig blanding af arkæologi og okkultisme. I årtiet op imod krigen havde Himmler brugt millioner på ekspeditioner, der søgte efter både pagtens ark, Atlantis og Shangri La, og så naturligvis også den germanske races vugge og den hellige gral. Allerede få uger efter den tyske besættelse af Danmark, var der lagt en plan for, hvorledes Ahnenerbe skulle varetage de tyske interesser og Danmarks oldtid. Og denne plan blev nu iværksat. Fra Berlin gik der besked til Ahnenerbes ansvarlige for Skandinavien, Herbert Jan-kuhn, der sad ved universitetet i Kiel. Jan-kuhn sendte straks sin nummer to mand, Karl Kersten afsted mod Frederikshavn.

Holger Friis var dog allerede, da karret blev fundet, blevet hentet af soldater og kørt bort i en værnemagtsbil for øjnene af byens borgere. Det satte naturligvis en del rygter i gang, nu havde tyskerne taget tandlægen! Det var nu knap så slemt, Friis var blevet kørt direkte afsted for besigtige findestedet. For Holger Friis' kyndige øjne var der ingen tvivl. Der var tale om et, måske to gravfund, fra romersk jernalder, der var blevet ødelagt, der var desuden flere huse og brolægninger, der var blevet destrueret, og det uden at museet var blevet tilkaldt. Friis indsamlede de forskellige fund, og ønskede sig transporteret tilbage til museet i Hjørring.

Nyheden om karret med hagekorsene var sluppet ud, og pressen fortalte den drabelige historie om hagekors-karret. Det var lidt af et tilfælde at Nazisterne havde taget svastikaet til sig som symbol. Svastikaet var stort set glemt i Europa, indtil Heinrich Schliemann i 1871 fandt flere genstande, hvor det krogede kors var gengivet ved hans udgravninger af Troja i Tyrkiet. Kort efter fandt Schliemann også symbolet på genstande ved udgravninger i Mykene. Schliemann konkluderede at symbolet var et mægtigt og kraftfuldt forhistorisk symbol der markerede storhed. Symbolet blev umådeligt populært i hele Europa, og også Nazisterne tog det som symbol for den tyske storhed. I

den tyske kamp for at overgå både de gamle grækere og romere, konstruerede tyske arkæologer i løbet det tidlige 1900-tal den germanske kultur. Men hvor kom denne rene og storslåede kultur så fra. De var ikke meget i tvivl, den kom derfra, hvor de ypperste og reneste fund kom fra, nemlig Nordjylland! Der var bare det lille problem, der var ingen forhistoriske fund af hagekors i Nordjylland. Ikke før karret fra Knivholt. Her var den hellige gral for Heinrich Himmler.

Da Ahnenerbes udsending Kersten endelig nåede til Frederikshavn, stod karret på Vendsyssel Historiske Museum. Kersten kendte udmærket sin vej rundt på museet, og kendte Holger Friis. Kersten havde tidligere, før krigen, besøgt museet. Og Kersten var ikke i tvivl, hvordan hans ordre fra Himmler skulle fortolkes. Få uger før havde Ahnenerbe udstedt klare ordrer for de tyske tropper i Danmark. Tropperne måtte ikke beskadige

Heinrich Himmler, Herbert Jankuhn, Karl Kersten og Holger Friis, her i hvert deres foretrukne "arbejdstøj".

1946, Messerschmidt-jagerne er blevet ukampdygtiggjort af englenderne. Her står de og afventer den endelige opbrugning og omsmelting tilbage til kasseroller og stegepander. I baggrunden ses de første flygtningebarakker liggende klar til at blive samlet.

Foto Kystmuseet.

Karret kan ses i udstillingen på 1. sal i montage 11, på Vendsyssel Historiske Museum.

de danske fortidsminder, den gældende lovgivning i Danmark skulle respekteres og tillige håndhæves af særligt udsendte, nemlig Karl Kersten. Kersten lykønskede Holger Friis med det usædvanlige fund, besigtigede findestedet, og rejste derefter tilbage til Kiel, uden karret med svastikaerne på. Det mente han nemlig hørte til i Vendsyssel. Kersten var ikke den store tilhænger af ideen om den forhistoriske germanske kultur. Kersten må dog have delt en passende skideballe ud til soldaterne ved Knivholt, eftersom da yderligere en stenpakning blev fundet få dage senere, blev museet tilkaldt i al ro og uden soldater og Holger Friis fik selv lov til at køre til Knivholt. Det viste sig at være en grav fra dolktid, som var blevet genanvendt i romersk jernalder. Holger Friis fortsatte sin gerning som tandlæge og museumsdirektør. Kersten misforstod bevidst sine ordre, og misbrugte på det groveste sit mandat til at beskytte Danmarks oldtid, og

i de næste fem år værnede han nidkært om alle truede fortidsminder. Hverken før eller siden har der været en sådan grad beskyttelse af jordfaste fortidsminder i Danmark. Hans kolleger i Tyskland klagede over ham, og i en periode forsøgte Ahnenerbe at sende ham til østfronten, hvor han opførte sig så kejtet og begik så mange fejl, at han hurtigt blev sendt tilbage til Danmark. Kerstens chef, Jankuhn, deltog frivilligt i rydningen af den jødiske ghetto i Warszawa, og vandt et jernkors for sin "nidkærhed". Kersten forblev en meget nær ven af Nationalmuseet og adskillige andre danske museer i årtierne efter krigen. Jankuhn gjorde ikke, og blev idømt en længere fængselsstraf. Og karret, det er stadig på Vendsyssel Historiske Museum.

Flyvepladsen blev aldrig til den store station, den var planlagt til at være. I stedet blev den brugt til uddannelse af jagerpiloter. Pladsen blev efter krigen omdannet til flygtningelejr, og i løbet af de næste fire år, frem til 1949, passerede 27.000 tyske husvilde civile flygtninge igennem lejren. ■

Litteratur:

Lars Scheibner "En SS-arkæologi i Vendsyssel" Vendsyssel Årbog 2002, pp. 95-106.

Lars Scheibner "Damit die Dänen sehen, dass wir uns darum kümmern". Ahnenerbes forbindelser til Danmark 1935-1945". Fund og Forskning 2008,

Lars Scheibner "Dansk arkæologi i hagekorsets skygge 1933-1945" KUML 2005, pp. 145-186.

Lars Scheibner "Nationalsocialisten Herbert Jankuhn" Fornvännen. Journal of Swedish Antiquarian Research, 2011, pp.246-249.

Besøg Nordjyllands Kystmuseums udstilling i den ene af de to hangarer, der endnu står tilbage på pladsen, eller læs om Knivholt historie her: <http://www.knivholt.dk/hangar>

af Lone Bækgaard Venderby
arkivar, Hjørring Kommunearkiv

Lossepladsen i Iergraven og det tilsødede barn

Det er ikke småting der dukker op, når man kigger de gamle arkiver igennem for kildematerialer om det kommunale renovationsvæsen.

I efteråret 2018 fik Hjørring Kommune en ny affaldsordning, der indebærer, at meget mere affald i dag bliver genanvendt. I anledning af den nye affaldsordning har jeg været en tur i arkivets gemmer for at undersøge, hvad der mon findes af kildemateriale til det kommunale renovationsvæsen og det er ikke småting, der er dukket op. Der er fx en del kildemateriale om 1960'ernes kommunale lossepladser, hvor murbrokker, gamle møbler, papkasser, glas og alt muligt andet blot lå rodet sammen i en stor bunke. Det var en tid, hvor velfærdssamfundet og det private forbrug fløj derudaf med øgede affaldsmængder til følge. En af de mest finurlige sager fra kommunearkivets materiale om renovationsvæsenet giver os et sjovt indblik i datidens lossepladser, som ikke

kun var en belastning for miljøet - at være nabo til en losseplads havde også sine helt særlige udfordringer. I 1962 etablerede Hjørring Kommune en losseplads i Iergraven ved Hvidegårds Teglværk på Fuglsig Mark i Hjørring. I overenskomsten med teglværket står der: "Endvidere vil der fra private grundejere, forretninger og industrier på private vogne blive tilkørt forskelligt affald såsom papir, papkasser, brugt emballage, murbrokker, hoveaffald og i øvrigt alt muligt andet affald. Papir, kvas, grene o.lign. brændbare

I Hjørring blev de første affalds-sække kørt til forbrænding i februar 1965, hvor byens første forbrændingsanlæg på Mandøvej i 1988, skulle området omkring den gamle forbrændingsanstalt oprenses for olie- og kemikalieaffald.

Foto: Hjørring Kommunearkiv

materialer vil blive afbrændt". Afbrændingen foregik ikke altid problemfrit. I 1968 blev der anlagt sag mod Hjørring Kommune vedr. ureglementerede afbrændinger på lossepladsen. Af sagen fremgår det, at lossepladsens naboer i dagligdagen var udsat for en række plager. Når det blæste, blev markerne fulde af papir og plastik, der var blæst væk fra lossepladsen og der var eksempler på, at ilden under afbrændingen var løbet løbsk, hvorved hegnene til en naboejendom brændte ned. I sagen fortælles der ligeledes om utallige gener fra røg og sod. På trods af, at renovationsvæsenet kun måtte brænde affaldet af, når vindforholdene var egnede dertil, er der beretninger om vaske-tøj, der blev sodet til og en røg så slem, at husdyrene blev syge. Dette gjaldt i særdeleshed smågrisene, som hostede og med dyrlægens ord blev *"utrivelige"*. Det hændte også at røgen gjorde en familie syge, så de kastede op og måtte tilkalde en læge. Slutteligt forklarer et vidne i sagen ydermere: *"Engang han var på sit ugentlige besøg, gik han ud til barnevognen, og der lå barnet helt sort i ansigtet af sod."* Enden på sagen blev, at sagsøgeren fik en erstatning på 3000 kr. for: *"Skade på roeafgrøde og på høstmaskiner samt betydeligt ubehag ved røgforgiftning af mennesker og dyr, tilsnavning af barn i barnevogn og tilsodning af vaske-tøj"*. Det viste sig, at en del af de uregelmæssige afbrændinger på lossepladsen ikke var blevet foretaget af renovationsvæsenet men af uvedkommende, der færdedes på pladsen. En af sagens konsekvenser blev derfor, at der blev ansat en fast opsynsmand på pladsen. Meget er sket siden 1968. I 1974 fik Danmark sin første lov om miljøbeskyttelse og i takt med at affaldsbunkerne voksede og voksede, blev der et større og større fokus på genanvendelse. Dette førte i 1978 til en genanvendelseslov for papir og plastikemballager. Affaldsselskabet AVV blev stiftet i 1988 og har løbende udviklet lossepladserne i Hjørring Kommune til moderne genbrugsstationer. ■

I praktik på Kommunearchivet

I forbindelse med min igangværende uddannelse på Historiestudiet, Aalborg Universitet er jeg på dette semester i praktik ved Hjørring Kommunearchiv. Jeg kontaktede Hjørring Kommunearchiv i marts tidligere

i år for at forhøre dem om muligheden for en praktikplads til efteråret. Efter et par mails frem og tilbage med den daglige leder og arkivar, Michael Johansen, aftalte han og jeg et møde. Michael kontaktede mig efterfølgende med den besked, at Kommunearchivet gerne ville have mig i praktik til efteråret. Således

af Bjørn Ask Olesen
studerende AAU

kom mit praktikophold hos Hjørring Kommunearkiv på plads i foråret 2018.

Aftalen omfattede, at jeg skulle være ved Hjørring Kommunearkiv på fuld tid fra starten af september til og med den 7. december. Den 3. september mødte jeg op på arkivet i Sindal, hvor jeg mødte mine nye kollegaer og fik en introduktion i de forskellige arbejdsopgaver, som jeg skulle arbejde med i min praktiktid.

De arbejdsopgaver, jeg på nuværende tidspunkt har haft, har alle bidraget til meget varierende arbejdsdage, som hele tiden har givet mig nye spændende udfordringer. Disse opgaver er nogle af de forskellige arbejdsopgaver, som Hjørring Kommunearkiv beskæftiger sig med. Det har indtil videre drejet sig om alt fra revidering af Kommunearkivets arkivinstruktioner til mere traditionelt arkivarbejde, som ordning og registrering af nogle af de gamle sognekom-mune-registreringer i registreringssystemet Arkibas - som jeg med tiden har lært, ikke altid er lige samarbejdsvillig. Jeg har været med til at fremfinde materiale til almene borgere, ad-vokater og sagsbehandlere og dermed besvare deres forespørgsler.

Derudover har jeg været med til at undervise et par folkeskoleklasser i kildekritik, og i hvad man egentlig kan bruge et arkiv til. Dette var noget, som jeg fandt så interessant, at jeg har valgt at skrive et projekt om Kommunearkivets formidlingstilbud. Sideløbende har jeg også været så heldig at deltage i Historiedetektiverne, som er et projekt, hvor 12 skoleklasser på næsten egen hånd skal dykke ned i historien og kilderne og derefter omsætte et udvalgt emne til en spændende tre-minutters historiefilm. I dette projekt har Vendsyssel Historiske Museum, herunder Hjørring Kommunearkiv, skullet hjælpe Friskolen Skallerup med at finde baggrundsmateriale, som eleverne

skulle bruge til deres film. Det var meget interessant at se, hvorledes en 9. klasse valgte at formidle emner som f.eks. Slavekrigen og Besættelsestiden.

Idet at jeg allerede på nuværende tidspunkt har haft mange forskellige små og store opgaver, har jeg også til tider været usikker på, hvordan jeg skulle gribe opgaverne an. Her har arki-vets ansatte heldigvis alle været utroligt søde og hjælpsomme med at svare på mine spørgs-mål og guide mig på rette vej.

Indtil videre har mit praktikophold ved Hjørring Kommunearkiv været utrolig lærerigt og spændene. Jeg har på meget kort tid fået et indblik i, hvordan hverdagen på et arkiv kan væ-re - og med knap halvanden måned tilbage glæder jeg mig til at se, hvilke nye og spændende udfordringer tiden her bringer. ■

Her er jeg i gang med at aflevere plancher fra udstillingen Fra fattiggård til pleje-center til Ældrecenter Fynsgade, hvor plancherne vil være udstillet indtil udgangen af oktober.

Fotograf: Jesper Helbo, Hjørring Kommunearkiv.

Vendsyssel Historiske Museum

Hirtshals Museum

Bunkermuseet

Tornby Strand

Strandfogedgården

1 museum
7 afdelinger
1000 OPLEVELSER!

✓ udstillinger

✓ levende formidling

✓ børneaktiviteter

✓ by- og naturvandring

Landskabs- og Landbrugsmuseet

Vendsyssel Historiske Museum

Historisk Arkiv

Vendsyssel Historiske Museum
Musemsgade 3
9800 Hjørring
96 24 10 50
vhm@vhm.dk

Strandfogedgården
Langelinie 2, Rubjerg
9480 Løkken
98 96 01 60 / 96 24 10 50
rubjergknode.dk

Hirtshals Museum
Sophus Thomsensgade 6
9850 Hirtshals
96 24 10 00

Bunkermuseet
Fyret
9850 Hirtshals
96 24 10 00

Historisk Arkiv
Musemsgade 2
9800 Hjørring
96 24 10 60
arkiv@vhm.dk

Landskabs- og Landbrugsmuseet
Jerupvej 613, Mosbjerg
9870 Sindal
96 24 10 50

Tornby Strand v/det gamle Skudehandlerpakhus
Strandvejen, Tornby
9850 Hirtshals
96 24 10 50

Se priser, åbningstider
m.m. på vhm.dk

Mød dit museum på FACEBOOK

Kig dagligt forbi vores meget aktive Facebook-side, og se billeder, arkivalier og genstande fra før og nu, få sjove historier fra lokalområdet og bliv opdateret omkring nye spændende arrangementer på museet.

Redaktør Carlsens børn i maskerade-dragt. 1889.

facebook.com/VendsysselHistoriskeMuseum